

DE LA CREȘTEREA ECONOMICĂ, LA DEZVOLTAREA DURABILĂ. ROLUL SERVICIILOR ÎN PROCESUL DE DEZVOLTARE

(From the Economic Growth to the Sustainable Development, the Role of Services in the Development Process)

Prof. univ. dr. Ionică Maria

Academia de Studii Economice din București
maria.ionicica@com.ase.ro

Lector univ. dr. Petrescu Eva Cristina

Academia de Studii Economice din București
eva_petrescu@yahoo.com

Rezumat

Creșterea economică este o sporire a rezultatelor unui sistem economic într-un anumit interval de timp și într-un anumit spațiu. Rezultatele economice sunt măsurate prin PNB sau PIB real, corectat cu deflatorul, pe ansamblu sau pe locuitor.

Dezvoltarea durabilă este dezvoltarea ce satisface nevoile generațiilor actuale fără a prejudicia interesele generațiilor viitoare. Dezvoltarea durabilă este un concept evolutiv care implică toate fațetele activității umane.

Metodologia și indicatorii de cuantificare a dezvoltării economice au evoluat pe măsura modificărilor în abordarea și definirea acestui concept. Principalii indicatori utilizați sunt: rata de creștere economică, paritatea puterii de cumpărare, indicele dezvoltării umane și indicele sărăciei umane.

În contextul schimbărilor profunde pe care le traversează economia în prezent, teoriile și modelele de dezvoltare economică trebuie adaptate noilor realități. Tot mai mulți specialiști atribuie serviciilor rolul de motor al creșterii economice.

Cuvinte cheie

- Creștere economică;
- Dezvoltare durabilă;
- Rata de creștere economică;
- Paritatea puterii de cumpărare;
- Indicele dezvoltării umane;
- Indicele sărăciei umane.

Abstract

Economic growth is an increase of the results of an economic system in a particular time and space. Economic results are synthetically described by GNP or real GDP adjusted with the deflator on the whole or per capita.

Sustainable development is the kind of development that satisfies the present generations' needs without affecting those of the generations to come. Sustainable development is an evolving concept that comprises all aspects of human activity.

The methodology and indicators used to measure economic development have changed with the different approaches of the concept. The main indicators used are: Economic Growth Rate, Purchasing Power Parity, Human Development Index, and Human Poverty Index.

In the context of profound changes in contemporary economy - theories and models of economic development must be adjusted to the new realities. More and more specialists find services the main incentive for economic growth.

Keywords

- Economic Growth;
- Sustainable Development;
- Economic Growth Rate;
- Purchasing Power Parity;
- Human Development Index;
- Human Poverty Index.

1. De la creșterea economică la dezvoltarea durabilă

Într-o primă etapă a teoriei și practicii economice, dezvoltarea era concepută în termenii *creșterii economice*.

Creșterea economică este definită cel mai adesea ca o sporire a rezultatelor unui sistem economic într-un anumit interval de timp și într-un anumit spațiu. Rezultatele economice sunt măsurate, sintetic, prin PNB sau PIB real, corectat cu deflatorul, pe ansamblu sau pe locuitor. Creșterea economică înseamnă o evoluție pozitivă, ascendentă, a rezultatelor economice, dar care nu exclude oscilații conjuncturale și chiar etape de regres economic.

Creșterea economică zero exprimă situația în care rezultatele economice absolute și populația totală sporesc în același ritm, nivelul rezultatelor pe locuitor rămânând constant.

Creșterea economică negativă evidențiază acea situație în care rezultatele economice pe locuitor au o tendință de scădere, dar sunt menținute sub control anumite corelații de echilibru.

Astfel, problematica creșterii economice este corelată cu aceea a echilibrului economic și cu aceea a fluctuațiilor economice.

Majoritatea specialiștilor consideră creșterea economică perfect compatibilă cu fluctuațiile economice, dar în ceea ce privește relația cu echilibrul economic, părerile sunt împărțite. Există astfel două orientări: *teoria keynesiană și neokeynesiană a creșterii economice*, care consideră că economia se află pe „muchie de cuțit”, fiind inerent instabilă și prin urmare este necesară intervenția statului pentru a-i asigura echilibrul și *teoria neoclasică a creșterii economice*, care consideră că economia este stabilă și că tinde în mod natural spre deplină folosință.

Ambele teorii au generat numeroase modele de creștere economică, modele care diferă în funcție de modul cum sunt alese variabilele de lucru, stilul de abordare și concluziile la care ajung.

Modelele teoriei neoclasică pornesc de la microeconomie, respectiv de la preferințele consumatorilor finali, de la funcțiile de producție ale întreprinderilor, structura piețelor și evoluția lor în timp. Modelele sunt de echilibru general dinamic.

Modelele keynesiene încearcă să surprindă specificitatea relațiilor dintre variabilele agregate la nivel macroeconomic. Relațiile sunt adesea statice și implicațiile privind comportamentul unor variabile sunt omise din analiză.

O altă etapă în evoluția conceptului de dezvoltare economică a fost abordarea ei în termenii *modificărilor structurale ale producției și utilizării forței de muncă*, strategiile de dezvoltare punând accent pe industrializare și creșterea sectorului de servicii. Anii '70 ai secolului trecut au demonstrat că nu se poate garanta că, automat, dezvoltarea economică definită astfel, conduce la îmbunătățirea standardului de viață a majorității populației, la reducerea sărăciei, a decalajului între bogați și săraci, precum și a impactului negativ asupra mediului înconjurător. În aceste condiții, conceptul de dezvoltare economică a fost redefinit prin luarea în considerare a aspectelor sociale legate de reducerea sărăciei, a șomajului, a distribuției inechitabile a veniturilor, precum și a aspectelor legate de economisirea resurselor naturale și protecția mediului.

Acutizarea problemelor legate de limitarea resurselor naturale și degradarea mediului înconjurător au condus la o nouă abordare a conceptului dezvoltării, prin referire la aspectele *durabile* ale acesteia.

Cu deosebire începând cu anul 1972, când a fost publicat primul raport al

Clubului de la Roma, intitulat „Limitele creșterii” și când a avut loc Conferința asupra mediului de la Stockholm s-au pus bazele unei noi concepții asupra dezvoltării, urmărindu-se realizarea compatibilității a patru sisteme: economic, uman, ambiental și tehnologic. Această abordare a dus la formularea conceptului de **dezvoltare durabilă** care și-a dobândit înțelesul real odată cu publicarea raportului „Viitorul nostru comun”, de Comisia Mondială a Mediului și Dezvoltării, cunoscut sub numele de „Raportul Brundtland” în anul 1987.

Acest raport definește **dezvoltarea durabilă** ca fiind „*acea dezvoltare ce satisface nevoile generațiilor actuale fără a prejudicia interesele generațiilor viitoare.*” Dezvoltările ulterioare ale acestui concept încearcă să concretizeze ideea integrării mediului în dezvoltarea economico-socială, subliniind că dezvoltarea durabilă este un concept evolutiv și atotcuprinzător care implică toate fațetele activității umane.

2. Indicatori de măsurare a dezvoltării economice

Metodologia și indicatorii de cuantificare a dezvoltării economice au evoluat pe măsura modificărilor în abordarea și definirea acestui concept.

Pentru prima etapă, aceea a suprapunerii conceptului de dezvoltare economică cu cel al creșterii economice, indicatorul utilizat a fost **rata de creștere economică**, rată care exprimă modificarea în decursul unei perioade de timp a PNB/locuitor sau PIB/locuitor, în prețuri constante. Acest indicator, utilizat și în prezent pe scară largă în comparațiile internaționale ale stadiului de dezvoltare economică ale diferitelor categorii de țări relevă discrepanțe foarte mari între țările dezvoltate (bogate) și cele cu un nivel redus de dezvoltare. Astfel, există țări cu un PIB/locuitor sau PNB/locuitor sub 200

USD, dar și țări cu peste 40.000 USD/locuitor. De exemplu, la nivelul anului 2002, în timp ce Luxemburg-ul avea 47.354 USD PIB/locuitor, Congo dispunea doar de 111 USD. La nivelul aceluiași an, România înregistra 2052 USD PIB/locuitor.

Mai mult, chiar în cadrul aceleiași țări există, de asemenea, foarte multe diferențe între o minoritate foarte bogată și o majoritate care trăiește la limita sărăciei, există regiuni bogate alături de regiuni sărace etc.

Pentru o evaluare mai realistă a nivelului de dezvoltare economică, PIB/locuitor sau PNB/locuitor, este ajustat în funcție de **paritatea puterii de cumpărare** (PPP – Purchasing Power Parity).

Cercetătorii americani (Robert Summers și Alan Heston) au calculat rata PPP pentru aproximativ 80 de țări, luând în calcul o medie mondială a prețurilor pentru cca. 700 de bunuri și servicii. S-a stabilit o rată medie a nivelurilor prețurilor de 44,8% pentru Africa, 67,4% pentru Asia, 44,1% pentru America Latină și 116,5% pentru Europa. Aceasta înseamnă, de exemplu, că PNB-ul real pentru Europa este de 1/1,165 ori mai mic decât cel nominal, iar pentru Asia este de 1/0,674 ori mai mare decât cel nominal, convertit în USD la rata de schimb oficială. Astfel, dacă o țară din Europa are un PNB/locuitor, de exemplu, de 10 000 USD, PNB/locuitor ajustat în funcție de PPP va fi de ~ 8584 USD, iar o țară din Asia cu același PNB/locuitor nominal va avea un PNB/locuitor, ajustat de 14837 USD.

Cu toate că acest indicator pare să reflecte mai realist diferențele între nivelurile de dezvoltare a diferitelor țări, totuși el are anumite limite. Acestea se referă la faptul că există diferențe destul de mari între obiceiurile de consum ale populației din țările dezvoltate și în dezvoltare și chiar în cadrul aceleiași

categoriilor de țări, dictate de tradiții, religie, gradul de diversificare al ofertei de bunuri și servicii etc.

Odată cu trecerea la o nouă etapă în definirea dezvoltării prin îmbogățirea conceptului cu aspecte referitoare la aspectele sociale, ale calității vieții, au fost întreprinse noi încercări de cuantificare a conținutului din ce în ce mai complex al acestui concept.

Astfel, în 1990, a fost creat **indicele dezvoltării umane** (Human Development Index – HDI), care combină trei indicatori: *longevitatea* (privită ca o consecință a nutriției și a sănătății), *educația* și *standardul de viață*. *Educația* este la rândul ei evaluată cu ajutorul a două variabile: rata de alfabetizare, care intră cu 2/3 și număr de ani de școală, pentru persoanele care au depășit vârsta de 25 de ani, cu 1/3. *Standardul de viață* este dat de PIB real/locuitor (PIB ajustat cu PPP).

Pentru calculul indicilor privind cele trei aspecte importante ale dezvoltării se ia în calcul nivelul indicatorului țării de analiză minus nivelul indicatorului minim mondial, raportat la nivelul indicatorului maxim mondial minus nivelul indicatorului minim mondial.

La nivelul anului 2002, țara cu cel mai ridicat HDI a fost Norvegia (0,956), iar cu cel mai scăzut Sierra Leone (0,273). România s-a situat în categoria țărilor cu un nivel mediu al indicelui dezvoltării umane (0,778), alături de Brazilia, Ucraina ș.a.

Comparativ, la nivelul anului 2002, speranța de viață la naștere era în Norvegia de 78,9 ani, în România de 70,5 ani, iar în Sierra Leone, 34,3 ani. La fel, rata alfabetizării la adulți (peste 15 ani) era de 99% în Norvegia, 97,3% în România, și de numai 36% în Sierra Leone, iar rata de înscriere în ciclul primar, secundar și terțiar era de 98%, 68% și respectiv 45%. Aceleași mari diferențe se constată și în ceea ce privește

PIB/locuitor (PPP USD), respectiv 36.600 USD pentru Norvegia, 6.560 USD pentru România și 520 USD pentru Sierra Leone. Constatăm, de asemenea, din datele de mai sus, că diferențele de dezvoltare între România și țările cu un nivel ridicat al dezvoltării umane se referă mai ales la PIB/locuitor.

În ceea ce privește tendințele în evoluția IDU, pentru țările dezvoltate, în general, se constată o tendință permanentă de creștere, în timp ce pentru celelalte categorii de țări, tendința este oscilantă. Așa, de exemplu, pentru România IDU era de 0,782 în 1985, 0,768 în 1990, 0,765 în 1995, 0,773 în 2001 și 0,778 în 2002. Îmbucurător este faptul că după o perioadă de declin (între 1985 și 1995) se pare că România se reînscrie pe un trend pozitiv, fapt ce ne poate da speranțe de îmbunătățire a nivelului dezvoltării umane pentru viitor.

Ca și ceilalți indicatori, și Indicele Dezvoltării Umane prezintă unele neajunsuri dintre care sunt evidențiate: metodologia de calcul diferită în diverse țări a indicatorilor ce intră în compoziția sa și faptul că nu reflectă diferențele mari între bărbați și femei (cel puțin din punct de vedere al ratei de alfabetizare) ș.a.

Preocupările specialiștilor privind evaluarea dezvoltării s-au axat și pe aprecierea acesteia în raport cu starea de **sărăcie**. În acest sens, a fost definită **sărăcia absolută** referitoare la acea parte a populației care se situează sub limita unui venit care, în condițiile oricărei țări, asigură minimum necesar pentru subzistență. Se estimează că aproape 1,3 miliarde de oameni trăiesc sub limita sărăciei absolute (un venit mai mic de 1 dolar pe zi), și cea mai mare parte a lor sunt în țările în dezvoltare. Alături de conceptul **sărăciei absolute**, a fost definit și acela al **sărăciei relative**, cu referire la diferențele existente între diferite categorii de țări, precum și în cadrul

aceleiași țări între regiuni sau categorii sociale.

Pornind de la astfel de constatări, a fost elaborat un **indice al sărăciei umane** calculat în două variante, și anume: HPI-1 (Human Poverty Index) pentru țările în dezvoltare și HPI-2 – pentru țările dezvoltate.

HPI-1 cuprinde: probabilitatea, la naștere, de a nu atinge 40 de ani, rata de analfabetism, ponderea populației care nu are acces la apă potabilă, ponderea populației care nu are acces la servicii de sănătate, ponderea copiilor sub 5 ani care se află sub greutatea normală, ponderea populației cu venituri sub limita sărăciei (sub 1,8, respectiv 2\$ pe zi). Potrivit datelor din Raportul asupra Dezvoltării Umane 2004, în 2002, din cele 95 de țări pentru care s-a calculat HPI-1, țara cu cele mai grave probleme privind sărăcia umană a fost Nigeria (având un HPI-1 de 61,4%), iar țara cu cele mai mici probleme din această categorie a fost Barbados, cu un HPI-1 de 2,5%.

HPI-2 (calculat pentru 17 țări dezvoltate) cuprinde: probabilitatea, la naștere, de a nu atinge vârsta de 60 de ani, rata de analfabetism funcțional, populația care trăiește sub limita sărăciei (sub 50% din venitul mediu în perioada 1990-2000), rata de șomaj pe termen lung (minim 12 luni). Din această categorie, dintre țările pentru care s-a calculat HPI-2, țara cu cel mai mic indice al sărăciei umane a fost Suedia (HPI-2 de 6,5%), iar țara cu cel mai mare indice al sărăciei umane a fost SUA, cu 15,8%.

Țările central și est-europene, ca și țările membre CSI, au fost asimilate acestei categorii, fapt pentru care, în cazul lor, se are în vedere tot HPI-2. Absența tuturor datelor a făcut ca pentru aceste țări să se calculeze numai unii indicatori, cum ar fi: ponderea persoanelor care au probabilitatea să nu supraviețuiască vârstei de 60 de ani (20,3% pentru

România), ponderea populației sub limita a 4 \$ PPP pe zi (în România, 23%).

După cum se poate constata, în evaluarea dezvoltării economice, aspectele legate de **servicii**, îndeosebi cele referitoare la *educație, servicii de sănătate, distribuția apei potabile*, și altele, ocupă un loc deosebit de important, fiind incluse în quasitotalitatea indicatorilor.

Pe lângă aspectele prezentate, un număr mare de indicatori pot fi adăugați pentru a exprima în toată complexitatea sa conceptul de dezvoltare economică. În mod specific, statisticile internaționale consemnează un număr mare de **indicatori caracteristici serviciilor**. Astfel, *Raportul asupra Dezvoltării Umane* consemnează printre domeniile cele mai reprezentative pentru a caracteriza situația la nivel mondial: **sănătatea**, respectiv accesul la servicii și resurse și principalele probleme și provocări care afectează sănătatea, **educația, domeniul creării și difuzării tehnologiei, domeniul apărării naționale** și altele.

În ceea ce privește **sănătatea**, cei mai importanți indicatori comparați pentru evaluarea **nivelului de sănătate** sunt:

- ponderea populației care are acces la serviciile de sănătate;
- ponderea populației care are acces la apă potabilă;
- ponderea populației care are acces la medicamente de bază;
- ponderea copiilor de 1 an vaccinați contra tuberculozei și a pojarului;
- medici la 100 000 locuitori;
- cheltuieli pentru sănătate (ponderea cheltuielilor publice de sănătate în PIB, ponderea cheltuielilor private de sănătate în PIB, cheltuieli pentru sănătate pe locuitor în USD PPP);
- ponderea populației subnutrite;

- ponderea populației care suferă de virusul HIV/SIDA.

Alți indicatori semnificativi pentru evaluarea stării de sănătate consemnați de statisticile internaționale ale dezvoltării sunt: cazurile de malarie la 100.000 locuitori, cazurile de tuberculoză la 100.000 locuitori, consumul de țigări pe adult, rata mortalității infantile (la 1000 născuți vii), rata mortalității infantile sub 5 ani (la 1000 născuți vii).

Un alt domeniu al serviciilor cu implicații din cele mai profunde asupra dezvoltării umane este **educația**. Dintre indicatorii cei mai semnificativi care caracterizează accesul la educație și nivelul acesteia se remarcă *cheltuielile publice cu educația* – ca % în PIB și ca % din cheltuielile guvernamentale pe total și pe niveluri de școlarizare: primar, secundar, terțiar.

Domeniul **tehnologiei**, al *difuzării și creării acesteia* este un alt barometru al nivelului dezvoltării umane. Dintre indicatorii cei mai importanți utilizați pentru cuantificarea stadiului la care au ajuns țările lumii din acest punct de vedere, statisticile internaționale evidențiază: legăturile telefonice la 1000 locuitori, abonații la rețele de telefonie mobilă la 1000 locuitori, utilizatorii de internet la 1000 locuitori, patente obținute de rezidenți, încasări din redevențe și taxe de licență (USD pe persoană), procentajul cheltuielilor cu cercetarea și dezvoltarea în PIB, oameni de știință și ingineri în cercetare și dezvoltare (la 1 milion locuitori).

Valorile acestor indicatori variază ca și pentru celelalte domenii ale serviciilor, pe categorii de țări și pentru fiecare țară în parte, în funcție de nivelul de dezvoltare economică, așezarea geografică, potențialul de creativitate al tinerei generații, receptivitatea la nou etc.

În domeniul **apărării**, ponderea cheltuielilor publice pentru armată în PIB (sub rezerva exactității datelor furnizate

de statisticile naționale) arată preocupările și totodată posibilitățile diferitelor categorii de țări privind asigurarea securității naționale.

În mod sigur, calcularea, analiza și compararea unui număr atât de mare de indicatori este o problemă dificilă, dar în absența unor astfel de evaluări nu poate fi realizat un diagnostic corect al nivelului actual al dezvoltării economice și nu pot fi formulate strategii pentru îmbunătățirea acestui nivel.

3. Rolul serviciilor în dezvoltarea economică

În contextul schimbărilor profunde pe care le traversează economia în prezent, teoriile și modelele de dezvoltare economică trebuie adaptate noilor realități.

Încercând să răspundă la întrebarea "care este rolul serviciilor în dezvoltarea economică", păreriile specialiștilor sunt împărțite. Unii dintre ei consideră activitățile terțiare un obstacol în calea creșterii economice, un factor inflaționist datorită, în principal, sporurilor lente ale productivității muncii, în timp ce majoritatea atribuie serviciilor rolul de motor al creșterii economice.

În gândirea economică se disting două puncte de vedere în ceea ce privește rolul actual al serviciilor în dezvoltarea economică, sintetizate în *teoriile post-industriale* și *teoriile neo-industriale*.

Primul curent de gândire vizează abordarea serviciilor în contextul *modelului stadial al dezvoltării economice*, în cadrul căruia are loc transformarea unei economii bazate predominant pe agricultură într-una bazată pe industria prelucrătoare (faza societății industriale) și, în final, într-o economie bazată predominant pe servicii (faza societății post-industriale).

Unul din promotorii teoriilor post-industriale este Daniel Bell care explică

aparitia societății post-industriale prin tendințele în evoluția cererii sub influența creșterii veniturilor (Legile lui Engel) și sporurile mai lente ale productivității muncii în sectorul terțiar. Într-o astfel de abordare a modelului de dezvoltare în stadii, apariția *societății informaționale* ar constitui un stadiu superior, al IV-lea, al evoluției societății, bazat pe dezvoltarea explozivă a tehnologiilor din domeniul informației.

Dacă ar fi să luăm în considerare modelul stadial al dezvoltării în elaborarea strategiilor de dezvoltare la nivel național sau local, ar însemna că dezvoltarea serviciilor nu ar fi posibilă până nu este asigurată, mai întâi, dezvoltarea primelor două sectoare ale economiei, agricultura și industria. Acest punct de vedere este numai parțial adevărat, deoarece serviciile reprezintă, așa cum s-a subliniat și anterior, nu numai un rezultat al dezvoltării economice, ci și o premisă a acesteia.

Al doilea curent de gândire, cel al *teoriilor neo-industriale*, reunește modele destul de diverse, având în comun faptul că încearcă să explice creșterea serviciilor susținând în același timp rolul primordial al industriei în procesul de dezvoltare economică.

Între curențele de idei aparținând unui astfel de mod de abordare a rolului serviciilor în strategiile de dezvoltare, amintim două mai importante:

- teoria neo-industrială bazată pe *self-service* (care îl are ca principal reprezentat pe Jonathan Gershuny) și care susține, în esență, că sporirea consumului de servicii în societatea modernă se bazează pe creșterea auto-producției acestora cu ajutorul unor echipamente tehnice din ce în ce mai performante;
- teoria *modificărilor în modul de producție*, în ce și cum se produce. Adepții acestei teorii argumentează creșterea serviciilor prin faptul că producția devine din ce în ce mai

intensivă în servicii. Astfel, cerințele legate de perfecționarea și diversificarea accentuată a produselor ("ce" se produce) și de îmbunătățirea organizării și distribuției producției ("cum" se produce) determină nevoia crescută de servicii pentru producție, destinate fie direct întreprinderilor producătoare, fie distribuției bunurilor, fie formării capitalului uman adaptat noilor configurații productive.

Determinarea cauzelor expansiunii sectorului de servicii în țările dezvoltate a reprezentat o preocupare pentru mulți economiști, existând mai multe modele economico-matematice ce încearcă să ofere o explicație acestui fenomen și factorilor săi determinanți.

O primă încercare de sintetizare a acestor preocupări identifică patru categorii de factori determinanți ai fenomenului expansiunii serviciilor:

- Un prim factor este **urbanizarea**. Dezvoltarea orașelor poate atrage după sine o dezvoltare a serviciilor necesare funcționării și întreținerii centrelor urbane. Urbanizarea semnifică de asemenea și o creștere a gradului de confort, a nivelului de trai și a veniturilor. Numeroși autori au pus în legătură fenomenul urbanizării cu cel al industrializării, susținând că doar desfășurarea lor simultană conduce la expansiunea serviciilor. Această idee este însă contrazisă de exemplele țărilor din America Latină. Migrația masivă a populației către orașe a condus la o creștere a sectorului de servicii fără ca procesul de urbanizare să fie dublat de industrializare.
- Un al doilea factor al terțiarizării este **productivitatea scăzută a muncii** în aceste activități. Aceasta este una dintre cele mai des folosite explicații ale creșterii forței de muncă în servicii. Ea se bucură de un larg suport în rândul economiștilor, chiar dacă numărul celor care o contestă crește în mod

impresionant. Astfel, datele statistice demonstrează că într-un număr mare de țări productivitatea relativă a serviciilor are valori supraunitare și ritmurile de creștere a productivității muncii sunt relativ ridicate. Explicația constă în extinderea progresului tehnic și în ramurile de servicii, îndeosebi prin intermediul informaticii, al electronicii și al tehnologiilor moderne din domeniul telecomunicațiilor. Totuși, numeroase activități de servicii rămân puternic personalizate, iar faptul că sectorul serviciilor absoarbe frecvent forță de muncă excedentară înseamnă că acest sector este deosebit de eficient în realizarea obiectivelor dezvoltării legate de ocuparea forței de muncă.

- Un al treilea factor determinant al expansiunii serviciilor îl reprezintă **înzestrarea cu factori**. Înzestrarea cu factori determină ca forța de muncă să fie mai ieftină în țările în curs de dezvoltare și implicit și serviciile datorită faptului că

ele sunt intensive în forță de muncă. Acest fapt poate reprezenta un element de atracție pentru companiile internaționale și, prin urmare, o oportunitate pentru dezvoltarea acestor țări.

- O ultimă cauză a creșterii serviciilor face referire la unele **explicații ne-economice**. Dintre acestea se detașează în special **rolul statului**. În numeroase țări în curs de dezvoltare rolul statului este mult mai substanțial comparativ cu țările occidentale în perioada premergătoare fazei industrializării. Dacă în țările dezvoltate creșterea rolului statului s-a reflectat în special în implementarea unor programe de bunăstare (în domeniul ocrotirii sănătății, educației etc.), în țările în curs de dezvoltare acesta s-a manifestat cu precădere sub forma unor instituții guvernamentale și a unui complex militar apreciabile, care au dat naștere unei multitudini de ocupații în sfera serviciilor.

Bibliografie

1. Ciucur, D., Gavrilă, I., Popescu, C-tin. *Economie*, ediția a 2a, Editura Economică, București, 2001
2. Ghibuțiu, A. *Serviciile și dezvoltarea. De la prejudecăți la noi orizonturi*, Editura Expert, București, 2000
3. Giarini, O. *Basic Features of Services and Some Fundamentals of the (New) Service Economy*, Progres nr. 33 / iunie 2001
4. Giarini, O., Liedtke, P. M. *Dilema ocupării forței de muncă și viitorul muncii*, Editura All Beck, București, 2001
5. Ionciță, M. *Economia serviciilor. Teorie și practică*, ed. a III-a revăzută, Editura Uranus, București, 2003
6. Ionciță, M.(coord.). *Strategii de dezvoltare a sectorului terțiar*, Editura Uranus, București, 2004
7. Jula, D. ș.a. *Economia dezvoltării*, Ed. Viitorul Românesc, București, 1999
8. McLachlan, S., Clar, C., Monday, I. *Australia's Service Sector: a Study in Diversity*, 2002
9. Nistoreanu, P. (coord.). *Ecoturism și turism rural*, Editura ASE, București, 2003
10. Peneder, M., Kaniovski, S., Dachs, B. *What Follows Tertiarization? Structural Change and the Role of Knowledge-Based Services*, 2001
11. Zaharia, R. M. *Economia dezvoltării*, Editura ASE, București, 2000
12. <http://hdr.undp.org/>